

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД РЕАЛІЗАЦІЇ РЕЛІГІЄЗНАВЧОЇ СКЛАДОВОЇ ЗМІСТУ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ 6–7 КЛАСІВ НА УРОКАХ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

А Розкривається сутність педагогічного експерименту щодо ефективності методики реалізації релігійнознавчого матеріалу на уроках всесвітньої історії в 6–7 класах. Автор обґрунтовано доводить, що запропоновані методичні засади експериментального навчання є дієвими і сприяють розвитку компонентів предметної історичної компетентності учнів.

Ключові слова: зміст освіти, релігійознавство, всесвітня історія, педагогічний експеримент.

Постановка проблеми. Методикою навчання історії доведено, що релігійнознавчі знання в контексті змісту курсу всесвітньої історії не тільки допомагають учням досягнути релігію як соціальне явище, але й зрозуміти її роль в історичному процесі та виробити власне ставлення до неї [1, с. 33–56]. Оскільки методичні засади реалізації релігійнознавчого матеріалу на уроках всесвітньої історії й досі не визначені, виникає потреба в їхньому виявленні та експериментальній перевірці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна методика навчання історії учнів 6–7 класів відображена в посібниках і публікаціях К. Баханова, В. Власова, Є. Вяземського, Т. Ладиченко, Ю. Малієнко, П. Мороза, О. Пометун, А. Приходько, М. Студенікіна, О. Трухана, Г. Фреймана та ін. Водночас, можна констатувати, що методика реалізації релігійнознавчого змісту в курсі всесвітньої історії у 6–7 кл., поки що не стала предметом окремого дослідження.

Николай Люшин. Экспериментальная проверка методических основ реализации религиозноведческой составляющей содержания исторического образования учащихся 6–7 классов на уроках всемирной истории.

А Раскрывается сущность педагогического эксперимента относительно эффективности методики реализации религиозноведческого материала на уроках всемирной истории в 6–7 классах. Автор обосновано доказывает, что предложенные методические основы экспериментального обучения являются действенными и способствуют развитию компонентов предметной исторической компетентности учащихся.

Ключевые слова: содержание образования, религиозноведение, всемирная история, педагогический эксперимент.

Mykola Lyushin. Experimental proof of the methodological foundations of the realization of the theological component of the history study content of the 6–7 grades students at the lessons of the World History.

S The core of the educational experiment concerning the efficiency of the methodology of the theological material practice at the lessons of the world history in the 6–7 grades is cleared up in the article. The author reasonably proves that the suggested methodological fundamentals of the proof-of-concept training are efficient and promote the development of the components of the thematic historical competence of the pupils.

Key words: the content of education, religion, world history, educational experiment.

Мета статті – висвітлити результати експериментальної перевірки методичних засад реалізації релігійнознавчої складової змісту всесвітньої історії в 6–7 кл.

Виклад основного матеріалу. Виходячи із значення релігійнознавчої складової змісту всесвітньої історії для формування навчальних компетентностей учнів і необхідності розроблення ефективної методики для її впровадження, була визначені етапи експериментальної роботи та відповідні до них завдання:

1. Констатувальний етап. Було вивчено стан реалізації релігійнознавчої складової змісту історії Стародавнього світу і Середніх віків у масовій практиці навчання шляхом її діагностування. На основі нормативних критеріїв навчальних досягнень учнів і вимог компетентнісного підходу до навчання історії були розроблені критерії сформованості історичної компетентності учнів 6–7 кл. з урахуванням релігійнознавчої складової змісту всесвітньої історії для чотирьох рівнів навчальних досягнень учнів: початкового, середнього, достатнього і високого (табл. 1):

Таблиця 1

Критерії сформованості історичної компетентності учнів 6–7 класів з урахуванням релігійнознавчої складової змісту всесвітньої історії

Рівні навчальних досягнень	Критерії навчальних досягнень учнів
Початковий	Учень може двома-трьома простими реченнями розповісти про історичну подію релігійнознавчого змісту чи схарактеризувати постать; впізнати її за описом; співвіднести рік зі століттям, століття – з тисячоліттям; має загальне уявлення про історичну карту у контексті опанування релігійнознавчого змісту курсу.
Середній	Учень може самостійно відтворювати фактичний релігійнознавчий матеріал теми, давати стислу характеристику історичній постаті, встановлювати послідовність подій; користуватися за допомогою вчителя наочними та текстовими джерелами історичної інформації в контексті опанування релігійнознавчого змісту курсу.
Достатній	Учень вільно оперує навчальним матеріалом, узагальнює окремі факти і формулює нескладні висновки, обґрунтовуючи їх конкретними фактами; дає порівняльну характеристику історичних явищ, самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки; синхронізує події в межах курсу, аналізує зміст історичної карти.
Високий	Учень володіє глибокими релігійнознавчими знаннями відповідно до вимог програми, може вільно та аргументовано висловлювати власні судження, в тому числі й оцінки, аналізувати історичну інформацію релігійнознавчого характеру, співставляє і систематизує дані історичних карт; синхронізує події вітчизняної та всесвітньої історії, співвідносить історичні процеси з періодом на основі наукової періодизації історії у контексті опанування релігійнознавчого змісту курсу.

Відповідно до зазначених критеріїв були розроблені анкети для шестикласників і семикласників, питаннями і завданнями яких перевірялися рівні сформованості історичної компетентності учнів. Результати анкетування виявили, що в межах поширеної практики навчання релігієзнавчої складової змісту всесвітньої історії найбільше учнів знаходяться на початковому (0,31) і середньому (0,38) рівнях сформованості компонентів предметної історичної компетентності; при цьому найбільша частина учнів має середній рівень. На основі анкетування вчителів історії встановлено, що переважна більшість опитаних педагогів знаходиться на середньому рівні методичної підготовки, що вимірювався нами балами в діапазоні 34–66 за анкету.

Констатувальний етап нашого експерименту виявив необхідність покращення методики навчання шляхом удосконалення методичних засад із метою ефективнішої реалізації релігієзнавчої складової змісту всесвітньої історії.

2. Формувальний етап. У процесі експериментального навчання була апробована авторська методика реалізації релігієзнавчої складової змісту всесвітньої історії в загальноосвітніх навчальних закладах. Кожний розроблений експериментальний фрагмент уроків передбачав роботу з релігієзнавчими поняттями; матеріал був поєднаний внутрішньопредметними (історія Стародавнього світу – історія Середніх віків) та міжпредметними (історія України – всесвітня історія – світова література) зв'язками. На уроках використовувалися інтерактивні методи та технології, наприклад: метод-прес, робимо позначки, робота в групах, критичне мислення тощо. Релігієзнавчий компонент відображався в усіх складових предметної історичної компетентності учнів, висвітлення релігієзнавчого матеріалу здійснювалося в культурологічному контексті. Із метою активізації пізнавальної діяльності учнів, нами доцільно використовувалися матеріали шкільних підручників [3].

3. Узагальнювальний етап охоплював роботу зі статистичного аналізу отриманих результатів експериментального навчання, порівняння зазначених результатів із результатами навчання в контрольних класах і формулювання висновків і рекомендацій.

На початку дослідження стану реалізації релігієзнавчої складової змісту історії Стародавнього світу і Середніх віків у масовій практиці навчання було висунуте припущення, що ефективні методичні засади такого навчання сприяють розвитку компонентів предметної історичної компетентності учнів як результату навчальної діяльності [2].

Проаналізувавши рівні сформованості цих компонентів (хронологічна, просторова, логічна, інформаційна, мовленнєва, аксіологічна компетентності) на предмет виявлення в них релігієзнавчих знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій, можливо зробити висновок про ефективність чи неефективність методики (методичних засад) навчання, в ході якого реалізується релігієзнавчий зміст. Ми висунули припущення, що основними методичними засадами, які суттєво впливають на реалізацію релігієзнавчої складової змісту всесвітньої історії є:

- системність і наступність навчальної діяльності через внутрішньопредметні зв'язки у 6–7 кл.;
- відображення релігієзнавчого компоненту в усіх складових предметної історичної компетентності учнів і комплексне їхнє формування;
- світський полікультурний і толерантний підхід до висвітлення релігієзнавчого навчального змісту, в тому числі показ ролі релігії і церкви у формуванні державності та в розвитку духовності та культури; висвітлення ролі релігійних діячів в історичних процесах;
- висвітлення релігієзнавчого матеріалу в культурологічному контексті шляхом відображення релігійних вірувань у культурі народів, у моралі і суспільних відносинах; шляхом формування системи морально-оціночних суджень, ставлень учнів за допомогою постановки питань певного типу;
- застосування переважно інтерактивних методів навчання;
- доцільне використання матеріалів підручників для активізації пізнавальної діяльності учнів.

Відповідно до структури предметної історичної компетентності та з урахуванням програмних вимог до навчального змісту курсу всесвітньої історії були розроблені анкети для шестикласників і семикласників. Питаннями і завданнями анкети перевірялися рівні сформованості історичної компетентності за критеріями (див. табл. 1). Кожне питання анкети оцінювалося за відповідною бальною шкалою.

Так, наприклад, анкета для учнів 7 кл. структурно складалася з п'яти блоків, кожен із яких включав низку питань і завдань, а саме:

- хронологічна компетентність перевірялася 7-ма завданнями, серед яких 2 спрямовані на знання дат; 5 – на визначення хронологічної послідовності історико-релігійних подій, процесів, явищ, діяльності визначних особистостей;
- просторова компетентність перевірялася 5-ма завданнями, що спрямовані на локалізацію: на контурних картах подій Хрестових походів (2); релігійних явищ із урахуванням хронологічної послідовності (2); території в процесі розвитку релігійного явища (1);
- інформаційна компетентність перевірялася 5-ма завданнями: на знання видатних релігійних книг як історичних джерел (1); на вміння відрізнити зображення видатних пам'яток релігійної думки (1); на визначення релігійних конфесій за зображеннями їх представників і храмів (2); на візуалізацію визначних релігійних діячів (1);
- логічна компетентність перевірялася 4-ма завданнями, спрямованих на: порівняння чернечих і духовно-лицарських орденів (1); на визначення змісту релігієзнавчих понять (2); на виявлення вміння групувати за ознаками релігієзнавчу інформацію (1); на вміння робити аргументовані умовиводи (1);
- аксіологічна компетентність перевірялася 4-ма завданнями на: виявлення власного ставлення до релігійних феноменів; оцінювання ролі релігії в державотворенні; оцінювання постаті видатного релігійного діяча; оцінювання значення пам'ятки як історико-культурного джерела.

Для організації експерименту була обрана генеральна й вибіркова сукупність респондентів. Зазначений етап експерименту проводився на території Рівненської області, то генеральною сукупністю були визначені всі учні 6–7 кл. загальноосвітніх шкіл області у кількості 25865 осіб.

Виходячи з положень математичної статистики, припустили можливість помилки у висновках експерименту щодо наших респондентів не більше ніж у п'яти випадках зі ста. Математично це означає, що статистична похибка за таблицею великих чисел, порівняно з теоретичними допущеннями, не повинна перевищувати 0,05 як у додатку, так і у від'ємну сторону. Обрахована нами вибіркова сукупність учнів склала 394 особи. Оскільки в педагогічних експериментах дослідники мають справу з малими вибірками, і 300–500 спостережень є безперечно достатніми для ґрунтовних висновків, обраховану нами вибірку вважатимемо допустимою.

Формуючи загальні респондентів (вибіркову сукупність) для експериментального навчання, виходили з того, що кількість учасників експерименту мала складати орієнтовно біля 400 осіб. Для «чистоти» експериментального навчання, щоб нівелювати суб'єктивний (людський) фактор, обрали паралелі 6–7 кл. (по 2 кл.), у кожній з яких визначили контрольний і експериментальний класи. Один і той самий учитель одночасно навчав дітей і в контрольному, і в експериментальному класі, але за різними методиками. У такий спосіб ми вирішили проблему можливої різнорівневої підготовки кількох педагогів у паралелі, особисті й професійні якості яких порівнюмо могли б впливати на результати навчання в контрольних і експериментальних класах.

Формуючи нашу вибірку сукупності респондентів, виходили з того, що ця вибірка є однорідною, оскільки брали паралелі звичайних загальноосвітніх закладів, де діти при зарахуванні в класи не відбиралися за певними критеріями. Крім того, як говорилось вище, одночасно і в контрольному, і в експериментальному класах працював один і той самий учитель.

Єдиною сутнісною відмінністю навчання була методика: у контрольних класах спеціальна увага не зверталася на реалізацію релігієзнавчої складової змісту всесвітньої історії, а в експериментальних – навчання здійснювалося на підставі запропонованих нами методичних засад і розроблених методичних матеріалів для вчителів.

Основною організаційно-педагогічною умовою експериментального навчання була якісна підготовка вчителя до роботи за нашою експериментальною методикою. Учитель мав чітко дотримуватися всіх запропонованих нами методичних підходів для досягнення очікуваних результатів.

Формувальний етап експерименту передбачав постійну взаємодію з учителями, які безпосередньо апробували методику. Ця взаємодія опрідметнювалася у таких позиціях:

- методична підготовка зазначених учителів до апробації на

двох навчальних семінарах, що проводилися нами на базі Рівненського ОІППО перед початком експериментального навчання;

– розроблення методичних матеріалів для вчителів з організації експериментального навчання;

– організація і проведення методичних консультацій для вчителів-експериментаторів.

Перед початком експериментального навчання провели з учителями, а потім і з учнями, настановне заняття, на якому учасники роботи отримали всі необхідні інструкції, а учні були ознайомлені з

правилами проведення соціологічних та інших досліджень і умотивовані до участі в експерименті.

Контролюючи хід експериментального навчання, здійснювали педагогічні спостереження, під час бесід та опитувань аналізували діяльність учнів і вчителів. На основі статистичної обробки результатів анкетування шестикласників і семикласників після вивчення курсів історії Стародавнього світу та Середніх віків, отримали низку даних, які звели у табл. 2:

Таблиця 2

Розподіл учнів за рівнями сформованості релігієзнавчої складової у предметних історичних компетентностях після закінчення формульованого етапу педагогічного експерименту

Рівні сформованості	Контр. класи (учнів) ПІСЛЯ	Експер. класи (учнів) ПІСЛЯ	Контр. класи (відн. част.) ПІСЛЯ	Експер. класи (відн. част.) ПІСЛЯ	Різниця у відн. част.
1	2	3	4	5	6
Початковий	57	41	0,29	0,20	0,09
Середній	69	55	0,35	0,26	0,09
Достатній	32	49	0,16	0,25	0,09
Високий	40	59	0,20	0,29	0,09
Всього:	198	204	1,00	1,00	

Для коректних статистичних обрахунків кількісні дані з колонок 2 і 3 перевели у відносні частоти (колонки 4 і 5) та обчислили різницю у відносних частотах для кожного рівня за табл. 2.

Наочно зміни у рівнях сформованості ціннісних орієнтацій в експериментальних і контрольних класах на момент закінчення експериментального навчання наведені на рис. 1:

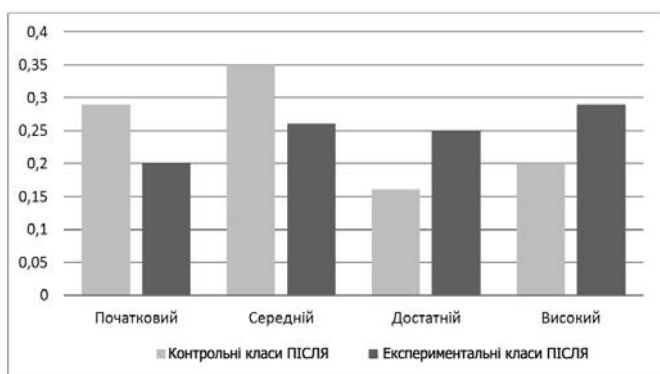

Рис. 1. Розподіл учнів за рівнями сформованості релігієзнавчої складової у предметних історичних компетентностях після закінчення експерименту (у відносних частотах)

За методикою Стьюдента перевірили значущість найменшої різниці двох часток (у нашому випадку усі різниці – 0,09). Очевидно, якщо обраховане нормоване відхилення за різницею 0,09 буде більшим за табличний коефіцієнт 1,96, то це буде означати, що якісні зміни у предметних історичних компетентностях учнів експериментальних класів спричинені саме запропонованою методикою. Якщо ж обраховане нормоване відхилення буде меншим за табличний коефіцієнт 1,96, то це означатиме, що отримані результати випадкові, і спричинені іншими невідомими чинниками.

Табличний коефіцієнт для нашого випадку ступенів свободи та на рівні значущості $\alpha = 0,05$ дорівнює 1,96. А обрахований нами – 2. Це означає, що зміни, які відбулися в експериментальних класах після закінчення експериментального навчання, порівняно з контрольними спричинені виключно апробованою методикою реалізації релігієзнавчої складової змісту всесвітньої історії. Іншими словами – запропоновану методику навчання, яка була реалізована в експериментальних класах, можна назвати дієвою й статистично обґрунтованою.

Також порівняли статистичні результати змін у контрольних

класах до і після експерименту, в експериментальних класах до і після експерименту, в експериментальних і контрольних класах на початку експерименту. Результати підтвердили припущення, що звична практика навчання всесвітньої історії в 6 і 7 кл. дещо вплине на розвиток релігієзнавчої складової, але цей вплив, порівняно з експериментальним навчанням, буде несуттєвим.

Здійснена статистична перевірка результатів формульованого етапу педагогічного експерименту аргументовано підтвердила попередні припущення, і тому можемо впевнено рекомендувати запропоновану методику для застосування вчителями у практичній роботі.

Аналіз результатів експерименту викликав необхідність підготувати методичні рекомендації для вчителів історії, які містять запропоновані розробки уроків за експериментальною методикою.

Висновки. Статистичний аналіз результатів формульованого етапу нашого педагогічного експерименту підтвердив припущення, що ефективна реалізація релігієзнавчої складової змісту всесвітньої історії в 6–7 кл. можлива за таких методичних засад:

- системність і наступність навчальної діяльності через внутрішньопредметні зв'язки у 6–7 кл.;
- відображення релігієзнавчого компонента в усіх складових предметної історичної компетентності учнів та комплексне їхнє формування;
- світський полікультурний і толерантний підхід до висвітлення релігієзнавчого навчального змісту, в тому числі показ ролі релігії і церкви у формуванні державності та в розвитку духовності і культури; висвітлення ролі релігійних діячів в історичних процесах;
- висвітлення релігієзнавчого матеріалу в культурологічному контексті шляхом відображення релігійних вірувань у культурі народів, у моралі і суспільних відносинах; шляхом формування системи морально-оціночних суджень, ставлень учнів за допомогою постановки питань певного типу;
- застосування переважно інтерактивних методів навчання;
- доцільне використання матеріалів підручників для активізації пізнавальної діяльності учнів.

Література

1. Актуальные вопросы методики обучения истории в средней школе : пособие для учителя /А. Г. Колосков, Г. В. Колокова, П. С. Лейбенгруб и др. ; под ред. А. Г. Колоскова. – М. : Просвещение, 1984. – 272 с. – (Б-ка учителя истории, обществоведения, основ Сов. государства и права).
2. Баханов К. О. Оновлення змісту сучасної шкільної історичної освіти : монографія / Костянтин Олександрович Баханов. – Донецьк : Юго-Восток, 2005. – 326 с.
3. Пометун О. Як раціонально використати на уроці методичні можливості підручника нового покоління / Олена Пометун // Історія в школах України. – 2004. – № 3. – С. 2–7.